

Universitat de Girona

udegè09

La museïtzació dels nuclis urbans

Actes del 2n Seminari de Turisme Rural a Catalunya
Besalú, 15 i 16 de novembre de 2002

ur-

comunitat en el seu establiment i posterior valoració, la immediatesa de la intervenció i la limitació temporal van aconsellar el canvi d'estratègia.

En el moment de dissenyar el projecte també es va preveure la realització d'una avaluació externa, en mans de professionals de prestigi reconegut –un total de tres. Aquesta avaluació, de caràcter sumatori, s'ha realitzat en finalitzar tot el procés de treball, concretament, durant la tercera setmana de gener de 2002.

EL PARC CULTURAL DEL MAESTRAZGO: PATRIMONI, INNOVACIÓ I DESENVOLUPAMENT RURAL EN EL MARC EUROPEU

**Javier Díaz
José Francisco Casabona
Miguel Ángel Gracia**

El parc cultural del Maestrazgo com a conjunt d'iniciatives culturals

Patrimoni, medi físic i estructura socioeconòmica

El Maestrazgo és una comarca situada al SE de la regió (comunitat autònoma) de l'Aragó, al NE d'Espanya, que llinda amb València i Catalunya. És una zona molt muntanyosa, d'uns 2.662 km², amb una població de menys de 14.000 habitants. Aquesta baixa densitat de població, unida al seu extrem envelliment (un 40 % de la població és més gran de 65 anys, a causa de la forta emigració), dificulta enormement qualsevol projecte de desenvolupament, i afirma l'originalitat del projecte, avui en marxa, al Maestrazgo.

Junt amb això, cal destacar com un altre factor en contra les males comunicacions i les grans distàncies entre nuclis, que situen el Maestrazgo com una de les zones més aïllades de la península Ibèrica, i dificulten la generació d'un sentiment de país o unitat comarcal, encara que la denominació de Maestrazgo es generalitza al territori com a conseqüència de les guerres civils del segle XIX, que es van perllongar en el nostre territori com a conseqüència de les dificultats geogràfiques. A tot això cal afegir la reduïda extensió dels municipis, la població mitjana dels quals és de 250 habitants, i que fa difícil la posada en marxa de qualsevol estratègia de desenvolupament des de l'àmbit administratiu local.

El treball d'animació i dinamització del teixit social s'enfronta a problemes molt semblants als d'altres regions deprimides europees: a més de les esmentades, un profund desvertebrament social, una visió fatalista de les coses, etc. El Maestrazgo es troba, a més, en una zona de confluència de dues crisis estructurals: la crisi de l'agricultura i la ramaderia tradicionals, i la crisi de la mineria del carbó, activitat de gran importància en trenta-cinc dels quaranta-tres municipis i que actualment està en procés de tancament, amb totes les conseqüències socials que això comporta: absència d'alternatives, manca de cultura emprenedora, creació d'una classe social absentista...

Per altra banda, la qualitat del medi natural d'aquesta comarca constitueix un dels grans recursos de futur de la zona; de fet, bona part del territori conté hàbitats considerats d'interès comunitari, i el 40 % es considera lloc d'interès comunitari.

En l'àmbit del patrimoni cultural, el Parc Cultural del Maestrazgo, té deu conjunts històrics, vint-i-un monuments, una zona arqueològica i una zona etnològica, amb la màxima consideració (béns d'interès cultural) de la legislació espanyola, com també dos conjunts d'art rupestre, dins de la Declaració de Patrimoni de la Humanitat (UNESCO), més de sis-cents jaciments arqueològics coneguts, setanta jaciments paleontològics, quaranta-vuit punts d'interès geològic, etc.

Origen i evolució del procés

En un sentit ampli, la reflexió sobre el patrimoni cultural com un element fonamental per al futur del món rural, cal situar-la en l'expansió de l'interès sobre el patrimoni que té lloc a l'Aragó, a partir dels anys vuitanta, com una reacció a l'abandonament, paral·lel a l'èxode rural, que en molts casos inclou l'espoliació.

En aquesta reflexió generalitzada en tot l'Aragó, es desenvolupen les associacions culturals i centres d'estudis locals i comarcals, com a autèntic motor de la reflexió col·lectiva sobre el patrimoni.

Les primeres accions s'orienten cap a la conservació del patrimoni com a senyal d'identitat, fonamental per al medi rural. Aquesta assumpció de responsabilitats avança cap als processos de valoració i d'autogestió del patrimoni, com a mètode de mobilització social que permeti la consecució d'una estratègia de desenvolupament. Són aquests col·lectius els que constituïran una part fonamental en la reflexió que en el territori del Maestrazgo es durà a terme i que condueix a la formulació del concepte de Parc Cultural del Maestrazgo, abans de la mateixa Llei 12/1997.

En aquest procés, a més de la posada en funcionament de nombroses iniciatives locals, a les quals després ens referirem, cal assenyalar com a fites fonamentals l'orientació que els Grups d'Acció sobre el Patrimoni proposaren per a la programació 1994-1999, dins del desenvolupament de l'objectiu 5b de Leader II, que es plasmà en la signatura feta pels Grups d'Acció sobre el Patrimoni del Maestrazgo, el desembre del 1995, de la Declaració de Miravete de la Sierra, sota el títol d'*El patrimoni i el futur del Maestrazgo*.

El 1997, el govern regional de l'Aragó promulgà la Llei de parcs culturals de l'Aragó, en la qual el Parc Cultural és definit com "...un territori que conté elements rellevants del patrimoni cultural, integrats en un marc físic de valor paisat-

gístic i/o ecològic singular, que gaudirà de promoció i protecció global en el seu conjunt, amb especials mesures de protecció per als esmentats elements rellevants".

En aquest sentit ja s'han fet alguns passos:

- Els quaranta-dos municipis del Parc van aprovar democràticament integrar-s'hi, coincidint amb l'àmbit d'actuació de Leader II

- El mateix Centre per al Desenvolupament del Maestrazgo és l'entitat encarregada de la coordinació i l'execució directa de les accions del Parc i en el futur de l'elaboració del Pla del Parc (d'acord amb la mateixa Llei), de manera que se salvi en bona mesura l'esperit intervencionista a favor de l'Administració que existia originàriament en la Llei. Els Grups d'Acció sobre el Patrimoni s'estan organitzant en una associació que els agrupi a tots i es converteixi en interlocutor vàlid per a l'organització del territori entorn al patrimoni.

L'expedient, una vegada passat el tràmit d'informació pública, després de l'Ordre d'incòcació de 13 de juliol de 1998, es publica al Decret de declaració el 2001.

De totes maneres, tal vegada el més significatiu sigui que la població local i els Grups d'Acció sobre el Patrimoni senten ara el Parc Cultural del Maestrazgo com una proposta més sòlida del que podia ser fa només tres anys, i com una resposta més clara als problemes de futur que aquestes poblacions pateixen.

Un aspecte bàsic que contribueix a l'avenç del Parc Cultural és la integració de tots els actors que hi participen, entre ells i amb altres promotors locals del patrimoni en tota la regió de l'Aragó, a través del butlletí electrònic *Cazarabet*, que constitueix tot un observatori de les iniciatives locals sobre el patrimoni a l'Aragó, i treu partit de les possibilitats de les noves tecnologies de la comunicació (com fa el Maestrazgo en molts altres aspectes).

El procés de reconversió de les conques mineres suposa per al Maestrazgo la necessitat de preparar el territori per a altres funcions productives; això porta els anys 1998 i 1999 a promoure la recuperació del medi natural com un dels aspectes clau. El projecte més significatiu és la recuperació del riu Guadalopec i els seus afluents, sota la denominació genèrica de Parc Fluvial del Guadalopec, i el configura com l'espina dorsal i la unitat temàtica del Parc Cultural del Maestrazgo.

Aquest parc està constituït per quatre tipus d'accions: reforestació i millora de la vegetació de ribera, depuració d'aigües residuals, millora de trams fluvials urbans, i rehabilitació de minicentrals hidroelèctriques; per al bienni 1998-1999, disposava d'un pressupost de 518 milions de pessetes.

La posada en funcionament d'aquest pla ha permès la creació de tres consor-

cis municipals que agrupen vint-i-un ajuntaments i són les primeres institucions supramunicipals creades amb un esperit decidit de millora ambiental i d'autogestió local. Juntament a les accions físiques, el Parc inclou també la realització d'estudis tècnics i d'accions de sensibilització (díptics, exposicions, unitats didàctiques...) i de valoració (xarxa de senders, topoguies, centres d'interpretació).

El Parc Cultural del Maestrazgo necessitava una cohesió física que s'ha de referir a l'accepció *morfològica* (igual que parlem de geografia física) i també a l'accepció de *tangible* (alguna cosa que ofereix resultats visibles). El Parc Fluvial del Guadalopec és, probablement, la construcció o entitat que millor compleix aquesta doble funció física, perquè el Guadalopec permet dotar el Parc Cultural del Maestrazgo d'un eix vertebrador indiscutible.

Aquest fet físic l'il·lustra un ric patrimoni cultural i arquitectònic: molins, bugaders, preses, ponts, sèquies, batans... al mateix temps que el riu Guadalopec reflecteix clarament el procés de profund deteriorament i abandonament al qual es confina el patrimoni cultural: cabals secs, vessaments i males olors, desforestació, etc.

Ara bé, el Parc Cultural del Maestrazgo no pot viure només d'il·lusions i necessita resultats tangibles. Aquesta tangibilitat es dona sobretot a través dels projectes de recuperació de riberes, que encaixen plenament amb la filosofia del Parc Cultural del Maestrazgo, però a més ofereix unes possibilitats d'execució que permeten vincular els petits ajuntaments i el sector privat en la recuperació i l'autogestió del recurs del riu i permeten a la vegada copsar fins on es pot arribar en l'autogestió del patrimoni.

El Parc Fluvial del Guadalopec és un al·licient més per promoure el Parc Cultural, ja que ja no té sentit parlar d'una sèrie de centres d'interpretació aïllats dins d'un territori on tot està permès, sinó que cada vegada més ens situem en unes coordenades de millora generalitzada de l'entorn.

Agents configuradors

En el Parc Cultural del Maestrazgo, com a projecte paraigua que agrupa nombroses iniciatives locals sobre patrimoni, hi participen diversos agents, amb diferents graus d'implicació i de responsabilitat:

- El voluntariat, que actua en patrimoni, organitzat en els anomenats GAP (Grups d'Acció sobre el Patrimoni).
- Els municipis, quan superen el seu paper de pur gestor de serveis públics obligatoris per assumir un paper de major protagonisme en la catalització de propostes de desenvolupament.

- La inversió i la iniciativa privades, individualment i a través de les associacions d'empresaris que s'han creat, i que haurien de ser capaces de generar activitat econòmica entorn al patrimoni: turisme, agroalimentació, artesanía.

- La universitat (o una part d'ella), que s'apropa a la realitat del medi rural, de manera que reforça el seu necessari paper social, però al mateix temps dota el model d'una necessària reflexió teòrica.

- L'escola, ja que només en la mesura que les generacions més joves es facin partícips d'aquesta proposta pot garantir-se la perduració i la validesa de l'estratègia.

- Finalment, el mateix Centre per al Desenvolupament del Maestrazgo, com a entitat promotora i canalitzadora dels distints projectes i propostes que van sorgint.

Finançament

- Programa Leader
- Línia de parcs culturals de DGA
- Pla especial de Terol
- Projectes específics IAF
- Leader, convenis amb entitats financeres
- Ajuntaments
- Particulars
- Línies no subjectes a convocatòria específica
- Voluntariat, incloent-hi el del personal del mateix CDMT
- Línies coadjuvants: restauració de patrimoni, promoció turística en general, educació ambiental...

Models de funcionament

La interrelació entre mitjà socioeconòmic, agents participants i model de finançament ha donat lloc a una diversitat de models de funcionament de les iniciatives ecomuseològiques del Maestrazgo, en les quals a la vegada es pot distingir entre models de primera generació i posteriors.

Les propostes concretes més significatives dins d'una primera generació foren:

- El Museu de Mas de Las Matas, fruit del treball d'un centre d'estudis locals de marcada vocació comarcal (Grup d'Estudis Masinos), en els camps de l'arqueologia, la prehistòria i la història local.
- El Parc Geològic d'Aliaga, en col·laboració amb la Universitat de

Saragossa, que hi ha trobat el seu referent local, i que proposa itineraris i visites que permeten que aquesta localitat trobi en la seva riquesa geològica un recurs que havia ignorat.

– El Parc Paleontològic de Galve, on el treball d'una família de la localitat en la prospecció de fòssils, i en col·laboració posteriorment amb el mateix Ajuntament i la Universitat, ha permès la instal·lació d'un museu paleontològic i d'una sèrie d'itineraris i reproduccions de dinosaures que constitueixen ja un referent dins del turisme escolar a l'Aragó (15.000 visitants l'any).

– El Parc Cultural de Molinos, d'iniciativa municipal, i que proposa una sèrie de recorreguts i visites a sales d'exposicions on es mostra la integració de l'home amb el territori, a partir de l'explotació d'un recurs turístic objectiu com són les grutes de Cristal, visitades per unes 40.000 persones l'any.

– El Centre d'Interpretació Ambiental de Villaluengo, que recull també una iniciativa municipal patrocinada per Leader i que intenta ser un primer punt de referència per al coneixement del singular medi natural del Maestrazgo.

– El Parc Escultòric d'Hinojosa de Jarque, on conflueixen la iniciativa d'una associació cultural local liderada per un artista local, i el suport del municipi, per posar en marxa una sèrie de certàmens internacionals d'escultura i generar d'aquesta manera un atractiu turístic que compleixi l'economia cerealista de la zona.

Aquesta primera fase es completà amb un ampli conjunt de senyalització: delimitació del territori, senyalització de conjunts històrics i taules d'interpretació del patrimoni natural i cultural, que serveixen de suport a la visita i de punt de partida per a la concepció del conjunt del territori com un espai museïtzat.

Models de segona generació

En l'actualitat, el Parc Cultural del Maestrazgo ha avançat tant en la instal·lació de centres d'interpretació, sales d'exposicions, itineraris, etc. com en altres tipus d'activitats (econòmiques, de divulgació, congressos, publicacions, altres esdeveniments...). Sense ànim de ser exhaustius, caldria destacar:

– Instal·lació i millora de nous centres d'interpretació, basats en la valoració d'aspectes de la història, la naturalesa i el saber fer tradicional al Maestrazgo.

– *Jaganta*, almàssera i l'oli d'oliva. Aquest antic molí ha estat condicionat pel Grup d'Estudis Masinos, amb el finançament de Leader i amb l'objectiu de crear una xarxa radial entorn al Museu abans esmentat.

– Santa Bàrbara: aquest centre ha estat instal·lat per una associació cultural local i recull el passat d'Aliaga com a zona minera de carbó i com un element

d'arqueologia industrial (antiga central tèrmica).

– Puertomingalvo: localitat on, patrocinat per l'Ajuntament i amb un notable suport de la població local, s'està completant un centre d'interpretació sobre els castells del Maestrazgo.

– Mirambel, municipi de gran valor historicoartístic (premi Europa Nostra de conservació del patrimoni), que instal·la un centre d'interpretació sobre el patrimoni arquitectònic del Maestrazgo.

– Estercuel, municipi miner on se celebra una festa de gran valor etnològic, La Encamisada, a partir de la qual es crea tot un projecte expositiu entorn al foc com a protagonista del cicle festiu en el conjunt de la zona.

– La Ginebrosa, poble de singular factura urbanística, on l'associació cultural local, en col·laboració amb l'Ajuntament, ha condicionat el form de la localitat per instal·lar-hi un centre d'interpretació sobre l'urbanisme medieval i modern al Maestrazgo.

– Fuentes Calientes: en aquesta localitat s'ha generat el projecte ecomuseològic més complet fins ara: a partir de la consolidació de l'agricultura ecològica en aquesta zona estepària (1.000 ha de cereal i lleguminoses), amb una cooperativa finançada per Leader, s'ha condicionat una reserva ornitològica que valora el patrimoni constituït per l'avifauna de la zona (arran d'un acord entre un propietari, agricultor cerealista ecològic, i la Societat Espanyola d'Ornitologia). Posteriorment, s'ha escomès la restauració de l'antic molí fariner, i s'ha seguit també un criteri ecològic, que té com a objectiu final convertir-se en una aposta de turisme rural sostenible i valorar el fruit de l'agricultura ecològica mitjançant la producció de farina.

Què s'està fent

– Desenvolupament dels plans de gestió dels centres d'interpretació i les unitats temàtiques del Parc Cultural.

– Assessorament als diversos ajuntaments del Parc Cultural, en matèria de patrimoni històric.

– Manteniment de l'inventari de recursos del Parc Cultural i incorporació dels moderns sistemes de localització i seguiment (GPS).

– Edició de materials de difusió turística i cultural en col·laboració amb els GAP.

– Campanya de sensibilització cap al patrimoni cultural a les escoles.

– Producció audiovisual de promoció del Parc Cultural del Maestrazgo.

- Edició d'un multimèdia general del Parc Cultural, així com multimèdies temàtics.
- Realitzacions del programa de cooperació transnacional Geoturisme a Europa, que consisteix en la promoció del patrimoni geològic del Parc Cultural del Maestrazgo en el marc de Leader-II.

Esdeveniments

Com a part del mateix Parc Cultural es treballa ja en una línia d'esdeveniments, que assegurin la continuïtat de les accions i del manteniment d'un esperit dinàmic:

- Maestrazgo Imagen. Sota aquest epígraf es desenvoluparan, al llarg de l'any, un conjunt d'activitats relacionades amb la creació audiovisual, en les quals destaca la mostra de curtmètrages aragonesos, el ral·li Maestrazgo 60 i la beca de creació videogràfica.
- Jornades sobre l'Estat de la Qüestió dels Estudis sobre el Maestrazgo. Constitueixen una proposta d'actualització i sistematització de la informació existent, accessible mitjançant les noves tecnologies.
- Suport a les nombroses iniciatives locals sobre patrimoni, setmanes culturals, etc.

Formació

A través de la Fundació per al Desenvolupament de la Formació de les Zones Mineres del Carbó, aquest any s'estan realitzant diverses accions formatives que atenen les necessitats del territori i que són un important factor de desenvolupament i recursos per al treball. Aquestes accions estan agrupades en els seus corresponents programes formatius:

- Patrimoni històric i natural com a recurs econòmic
- Iniciatives turístiques en el Parc Cultural
- Idiomes
- Elaboració de materials ceràmics tradicionals per a la restauració
- Recuperació i restauració de fusta i mobles tradicionals

En resum, el Parc Cultural del Maestrazgo ha evolucionat i madurat en els últims anys: la seva consolidació com a figura legislativa, la seva assumpció per

part dels municipis i d'una part dels agents locals, i la seva creixent interacció amb propostes integrades de desenvolupament, tant en el pla econòmic (Leader Plus) com en el pla del patrimoni natural (Natura-2000) el converteixen en un instrument útil d'ordenació d'un territori rural des d'una perspectiva participativa i sostenible.

El Parc Cultural del Maestrazgo al Leader Plus

Una declaració de principis

El patrimoni i el futur del Maestrazgo

Declaració acordada pels Grups d'Acció sobre el Patrimoni del Maestrazgo el dia 30 de desembre de 1995 a Miravete de la Sierra:

"El Maestrazgo es troba en aquests moments davant d'un dels encreuaments més rellevants de la seva història. Els canvis profunds que viu el món rural han deixat una profunda seqüela de regressió econòmica i social. No obstant això, un horitzó diferent s'obre davant dels seus habitants, els quals intenten combinar la possibilitat d'impulsar un nou desenvolupament amb la posada en joc de tots els recursos que ofereix el seu territori.

La població del Maestrazgo està afirmant la voluntat de configurar la seva comarca com un substrat que alimenti el sorgiment de noves alternatives i oportunitats basades en la definició d'un espai d'oci i en la necessària diversificació de la seva economia tradicional. A l'entorn d'aquesta inquietud han sorgit múltiples iniciatives que mostren un gir de la tendència mantinguda fins ara.

Els qui treballem en la defensa i valoració del patrimoni no som aliens a aquest procés. Al contrari, pensem que estem fortament implicats en la dinàmica empresa i que aquest recurs ha d'apuntalar la base d'una nova realitat social i territorial. Tenim un important llegat i sobre aquest llegat volem construir una nova alternativa.

El patrimoni cultural i mediambiental es presenta, doncs, com un recurs inestimable, no solament des d'un punt de vista d'atracció, sinó també com un factor determinant a l'hora de cohesionar la gent que assumeix la titularitat del projecte. Una cohesió basada en la identitat col·lectiva i en la recuperació d'un sentiment d'autoestima per allò que ens és consubstancial: el paisatge i les formes d'hàbitat que s'hi han sobreposat històricament.

L'entusiasta paper que durant anys han exercit en la defensa del patrimoni un bon nombre de persones i d'associacions representa un formidable punt de partida per a una acció coordinada de valoració global al llarg de tot el territori, que té a més el suport conscient del conjunt de la societat del Maestrazgo.

Aquest suport social és a la vegada participació en l'ús del recurs patrimonial i implicació directa en totes les línies de treball que es defineixen al seu voltant. Aquí radica el sentit profund d'aquestes unitats o agrupacions anomenades Grups d'Acció sobre el Patrimoni del Maestrazgo, els quals primerament s'han establert en algunes localitats però després s'han anat estenent pràcticament a la totalitat de la comarca.

Tots els Grups d'Acció sobre el Patrimoni del Maestrazgo coincidim en el fonament bàsic de la nostra constitució. Un punt de trobada de diferents actors (voluntariat de la cultura, ajuntaments, empresaris) units per la valoració del patrimoni de cada un dels nostres pobles. Els que els formen aporten al projecte el millor d'ells mateixos en el respecte de l'autonomia personal i del compromís associatiu.

Els Grups d'Acció sobre el Patrimoni del Maestrazgo subscriuim l'orientació bàsica del Document únic de programació 1994-1999 per al desenvolupament de l'objectiu 5b d'Aragó: "El valor del territori en si mateix, com a factor mediamient, és un patrimoni indiscutible que, en col·laboració amb el patrimoni històric i cultural, ha d'articular polítiques estratègiques de desenvolupament rural, tot establint complementaritats econòmiques (activitat agrícola i turística)". Les institucions polítiques han d'assumir aquest principi com un objectiu fonamental per aconseguir un reequilibri entre les diferents zones del territori aragonès.

El Parc Cultural del Maestrazgo respon a la voluntat d'aglutinar tots els esforços dels Grups d'Acció amb l'objectiu de realitzar una presentació col·lectiva de la nostra identitat a la vegada que es pretén articular l'estratègia descrita dins del territori del Maestrazgo. Representa així mateix un marc de coordinació i participació solidària entre tots nosaltres i la voluntat d'estendre la intervenció i valoració del patrimoni a tota la comarca.

És obvi, doncs, que la nostra funció no consisteix en la clàssica visió dels que es dediquen simplement a recuperar el patrimoni per evocar el record de la història o l'encant de la naturalesa i oferir-los sense més ni més a la demanda del turisme. El programa d'actuació sobre el patrimoni del Maestrazgo s'ha d'elaborar a partir d'una clara imbricació amb orientacions que avui són plenament reconegudes dins de la reflexió europea sobre el paper de la cultura i del medi ambient. Cal connectar el patrimoni amb l'àrea de l'educació i amb l'obertura d'oportunitats per crear treballs especialitzats i noves iniciatives empresarials.

Creiem fermament en la necessitat de situar l'escola en un dels punts centrals de la nostra dedicació. La necessitat d'incloure elements didàctics que permetin la comprensió de l'entorn per part dels nens representa la garantia de reproduir una actitud positiva davant del recurs patrimonial. És per això que els Grups d'Acció no som aliens a la preocupant situació d'expectativa que presenta el futur dels col·legis en un medi tan delicat com el nostre i reclamem una política escolar que atengui clarament aquestes necessitats.

El nostre treball està plenament inserit en el món de la ciència i la investigació. En aquest sentit la universitat aragonesa està mostrant en múltiples casos la seva voluntat d'implicació en aquesta dinàmica a través de diversos professors i departaments que se sumen a la tenacitat d'alguns estudiosos, que no pel fet de cenyir-se a l'àmbit d'allò que és local renuncien a una voluntat de donar a conèixer i contrastar el fruit de la seva tasca.

Els Grups d'Acció sobre el Patrimoni del Maestrazgo reclamem el nostre dret a participar en les preses de decisions que s'han d'adoptar sobre les orientacions del projecte de desenvolupament acollit als mecanismes de suport continguts en els programes europeus i en els de les distintes administracions nacionals. També creiem que és necessària la nostra presència en la gestió de les competències que sobre el patrimoni exerceixen diverses instàncies, i que cal establir una via d'estreta cooperació de cara a la seva atenció i preservació.

Apel·lem a la reflexió sobre aquests punts als nostres representants polítics i a la responsabilitat de l'Administració en cada un dels seus àmbits. Així mateix, llancem un missatge a tots els aragonesos que comparteixen amb nosaltres aquestes idees, i els animem a pensar que a partir d'aquest plantejament també és possible construir l'Aragó en i des de cada una de les seves comarques. Per part nostra reafirmem el compromís esperançat de treballar en aquesta línia al servei de la nostra gent per al futur del Maestrazgo."

El programa Leader Plus del Maestrazgo

Després de les dues fases de la iniciativa comunitària Leader, en les quals ha estat present el Maestrazgo a través del seu Centre per al Desenvolupament, i la publicació de la Comunicació de la Unió Europea sobre Leader Plus, s'ha plantejat un nou repte per al suport pilot a estratègies territorials innovadores basades en l'experiència acreditada d'estructures compostes per l'aliança d'agents socials darrere d'objectius comuns.

El Maestrazgo ha aprofitat aquest trajecte per dotar-se d'una eina de concertació i suport tècnic: el Centre per al Desenvolupament. També ha llançat el ver-

tebrament de diversos sectors, sobretot en el capítol empresarial, a través d'associacions.

Però abans que res ha avaluat les possibilitats estratègiques pel que fa a recursos posats al servei d'una dinàmica de nou desenvolupament rural per a un territori que ha viscut una regressió al llarg de la segona meitat del segle XX i l'ha portat, en termes demogràfics, a perdre tres quartes parts del volum demogràfic de què disposava el 1900.

En aquest sentit ha trobat en el patrimoni cultural i natural una nova vocació no només per a la definició d'una oferta turística de qualitat, sinó també com a element d'identitat col·lectiva entorn a un projecte de nou encuny. Neix així el Parc Cultural del Maestrazgo, integrat per totes aquelles iniciatives locals sobre el patrimoni animades pels Grups d'Acció. Aquest grup representa en aquest àmbit la mateixa filosofia que expressa el conjunt de Leader. La unió d'agents molt diversos entorn d'una proposta comuna.

Creiem que aquest objectiu central té múltiples manifestacions i que en totes som capaços d'aportar un component innovador al servei de l'efecte demostració que Europa sol·licita per continuar donant-nos suport i apostant per aquest territori. Com en tantes altres coses els habitants del Maestrazgo esperem no decebre els qui amb tant d'interès han seguit tota aquesta tasca, en la qual es combina l'enorme responsabilitat cap a la nostra comarca amb un esperit d'investigació innovador i solidaritat cap als territoris rurals europeus que comparteixen amb nosaltres aquests plantejaments.

Sobre el contingut del programa podem avançar en aquesta presentació diverses línies de força que el recorren transversalment:

- Un àmbit territorial definit pel Parc Cultural del Maestrazgo una vegada obtinguda la seva declaració per part del Govern de l'Aragó.

- Un eix aglutinador entorn al patrimoni i la ferma creença en la necessitat de conjugar desenvolupament i conservació en el marc de reflexió que suposa Natura 2000.

- Una conjunció d'objectius que interactuen entre si d'acord amb la metodologia del desenvolupament integrat.

- La necessitat d'establir una nova estratègia de concertació entre agents que han crescut en nombre i qualitat de forma clara durant les dues fases anteriors del Leader.

- Un procés de consulta als agents esmentats per aportar la seves expectatives en el si de cadascuna de les línies d'actuació.

- Un equilibri entre les aportacions públiques i privades en el marc financer de manera que s'atengui la distinta naturalesa dels objectius però que es respecti encara la necessitat d'un suport als emprenedors empresarials.

- Un procés obert i continu de transparència en l'elaboració del programa a través de les eines de la societat de la informació.

El Parc Cultural del Maestrazgo: la valoració del patrimoni com a eix aglutinador d'un projecte per al territori

Derivat de les reflexions i accions dutes a terme durant Leader I i Leader II, el Parc Cultural del Maestrazgo és avui un espai definit per l'ús del patrimoni (entès en un sentit molt ampli, cultural i natural), com un factor del desenvolupament i una realitat territorial, reconeguda per l'Administració aragonesa, a través de la Llei de parcs culturals (Llei 12/1997 del Govern de l'Aragó) i el posterior Decret de declaració (22 de maig de 2001).

La Llei defineix un parc cultural com "...un territori que conté elements rellevants del patrimoni cultural, integrats en un medi físic de valor paisatgístic i/o ecològic singular...", que intenta ser un instrument en la promoció del territori i que pren com a punt de partida el patrimoni cultural i natural, en el marc del desenvolupament rural sostenible.

El reconeixement a través d'aquesta peculiar figura legal reflecteix una realitat sorgida amb caràcter previ a la mateixa llei, tal com queda recollit en la disposició transitòria de la Llei, en la qual es reconeix l'existència *de facto* del Parc Cultural del Maestrazgo com un fet preexistent.

Assolir aquest objectiu ha estat la conseqüència del conjunt d'iniciatives sobre el patrimoni, que, generades en un context local i amb el suport dels agents locals, han estat capaces d'assolir una complementarietat entre si, imprescindible en un projecte de marcat caràcter territorial.

La filosofia del projecte s'ha de situar en la signatura feta pels Grups d'Acció sobre el patrimoni del Maestrazgo, el desembre del 1995, de l'anomenada Declaració de Miravete de la Sierra, sota el títol *El patrimoni i el futur del Maestrazgo*. En aquesta es reconeix al patrimoni, cultural i natural, la condició de recurs de desenvolupament inestimable, no només com a atractiu exterior, sinó com a "factor determinant a l'hora de donar cohesió" a la gent del Maestrazgo.

En la mateixa declaració, el Parc Cultural del Maestrazgo és reconegut com "l'element aglutinador de tots els esforços", no només com a simple estratègia de presentació col·lectiva d'una identitat, sinó com l'element central de l'estratègia de desenvolupament del territori.

Natura 2000: raons per compatibilitzar desenvolupament i conservació al Parc Cultural del Maestrazgo

El Parc Cultural presenta hàbitats excepcionals que s'integren amb altres espais modelats per l'acció dels qui han habitat aquesta comarca al llarg de la seva història. Els quaranta-quatre municipis que estan presents en l'àmbit geogràfic del Parc Cultural del Maestrazgo conformen un territori de més de 270.000 hectàrees d'alt valor ecològic i cultural. La part oriental d'aquest territori coincideix amb zones de la Comunitat Valenciana que també han estat proposades per a Natura 2000. Aquest territori, a través del Centre per al Desenvolupament del Maestrazgo, ha atresorat una gran experiència en l'aplicació de programes nacionals i europeus (Leader, Life, Parc Cultural, Parc Fluvial del Guadalepe).

Natura 2000 reforçarà la difusió d'una imatge del Maestrazgo cada vegada més atractiva per als qui busquen la pràctica d'un turisme ambiental i cultural respectuós amb l'entorn, que no desbordi la seva capacitat d'acollida, i contribueixi a crear un model de desenvolupament sostenible i equilibrat en els seus diferents vessants.

La integració en la Xarxa Natura 2000 comportarà una certificació tècnica de la qualitat ambiental del Maestrazgo, de manera que les nostres activitats productives i de serveis es revaloraran. L'orientació agroecològica d'algunes explotacions contribueix a remarcar aquesta clara aposta per estendre el respecte a la naturalesa en totes les activitats econòmiques.

Un desenvolupament econòmic compatible amb l'aprofitament dels recursos naturals serà capaç de generar treball i repercutir en les rendes locals, i al mateix temps millorarà el marc de vida dels seus habitants.

L'ampliació de la Unió Europea suposarà una retallada important en l'assignació de fons i, en el futur, només aquelles zones que compatibilitzin el desenvolupament amb la conservació del patrimoni natural i cultural seran àrees prioritàries per al suport econòmic comunitari.

Actualment s'estan corregint algunes deficiències: depuració d'aigües residuals, recuperació de riberes i d'espais degradats, gestió de residus urbans i ramaders. La inclusió a la Xarxa Natura 2000 és la garantia per prosseguir amb el finançament públic d'aquestes accions.

El Parc Cultural del Maestrazgo pot ser un dels pocs territoris d'Europa que passin a integrar la Xarxa Natura 2000 amb una clara empena des de la iniciativa local. Aquesta és la prova que vol seguir assumint un compromís per a la conservació i la gestió de l'espai, d'acord amb els mitjans que semblen més adequats

i que s'estan posant en pràctica gràcies a la implicació de tots els agents socials, de baix a dalt, alhora que es dona el protagonisme a la mateixa població.